

Varauusajaks peetakse üldjuhul ajastut, mis järgnes vahetult keskajale ja kestis kuni 18. sajandi lõpuaastateni, ent sinne raamat keskendub peamiselt 17. sajandile. Raamatu pealkiri „Neiud, naised, lesed“ lähtub naiste õiguslikust liigitusest varauusajal. Just neid kolme nimetust kasutasid naise positsioonile viitamisel laialdaselt nii mehed kui ka naised. Ehkki naiste juriidiline määratlemine perekonnaseisu järgi on küll hea lähtekoht, loodan siiski, et see raamat annab lugejale ettekujutuse, kui kirev, rikkalik, rõõmuküllane ja seltskondlik oli varauusaja naiste elu, rääkimata sellest, kui ülimalt tegevusrohke ja raske see olla võis. Ei ole olemas ainult üht tüüpi varauusaja naist, olgu ta neiud, abielunaine või lesk, ning raamatus tuuakse näiteid väga erineva iseloomuga ja erisugustes majanduslikes tingimustes elanud naistest.

„Neiud, naised, lesed“ püüab anda ka võimalikult autentse ülevaate sellest, millega täitis varauusaja naine oma päevi. Vaatluse alla tulevad teemad: mida naine söi, kuidas hoidis oma tervist, milliseid riideid kandis, kellega suhtles, mida luges, millist palgatööd oli tal võimalik teha, kuidas ja millal läks ta mehele. Ka igapäevaelu pisiasjadele pööratakse tähelepanu, näiteks, kuidas saadi hakkama menstruaatsiooni, rinnaga toitmise ja sünnitamisega. Niisiis annavad järgnevad peatükid ülevaate naiste igapäevaelu aspektidest Inglismaal perioodil 1540–1740.

Sel ajajärgul nimetati ükskõik millises vanuses neitsit või vallalist naist neiuks, samas „abielunaine“ ja „lesk“ liigitasid ülejäänud perekonnaseisu alusel. Mõningatel juhtudel võidi vallalist naist nimetada ka *femme sole*'iks, kellel olid juriidilised õigused oma asjade ajamiseks. Üldiselt olid kahe esimese kategooria naised siiski kas isa või abikaasa eestkoste all. Abielus naise staatuseks sai *femme covert*, mis tähendas, et tal ei olnud enam isiklikku õiguslikku staatust, vaid see liigitati tema mehe oma alla.

Seevastu lesepõli võis anda naisele võimaluse enda elu ise korraldada, suure tõenäosusega esimest korda elus. Esiteks sai temast oma vara seaduslik omanik. Lesele määrati abikaasa testamendiga tavaliselt elatis või muud sorti toetus, mis pidi olema kolmandik mehe varast. See kehtis vähemalt kuni lese uuesti abiellumiseni – siit ka ütlus „lese kolmandik“. Tiitliga leskede puhul lisati tiitli ja nime ette *domager* – auväärne lesk, mis viitas sellele, et naise abikaasa oli surnud. Lihtsaid naisi nimetati *mistress*’i (mis kehtib nii vallaliste kui ka abielus naiste puhul) asemel sageli lesknaiseks. Somerseti apteeker John Westover nimetas märkmeraamatus naisi pidevalt nii, näiteks kirjutab ta 19. märtsil 1686, et lesknaine Langcassel Blackfordist otsis ravi kurguvalu vastu.

Kuni 1870. aastani, mil võeti vastu abielus naise asjaõigusseadus, kuulus abikaasale seaduse järgi kõik, mille naine abiellu tõi, isegi tema lapsed ja tema keha. Kõneka, aga ka tüüpilise näite naise allutamist abikaasa identiteedile leiab Mary Woodforde’i (srn 1730) päevikust, kus ta kommenteeris kasutütre Alice’i meheleminekut. 18. juulil 1689 kirjeldas Mary, kuidas Alice abiellus Alexander Dalgressiga, ja tema järgmine sissekanne 22. juulist ütles: „Härä Dalgress viis naise koju oma pastoraati.“ Naised olid täiesti teadlikud niisugusest identiteedimuutusest, mis ulatus juriidilisest määratlusest palju kaugemale. Nad rääkisid sellest sageli sarnases võtmes nagu Yorkshire’i aadlidaam Alice Thornton (1626–1707), kes kirjutab autobiograafias, et abieludes lahkus ta oma nooruse ja neitsiaja seisusest ning võttis vastu uue staatuse abielunaisena.

Hoolimata tõsiasjast, et naistel puudus igasugune juriidiline staatus ja nad allusid abikaasale, oli tol ajal palju õnnelikke ja edukaid abielusid, milles mõlemad näitasid üles vastastikust usaldust ja austust. 1640. aasta paiku abiellunud John Lilburne, kes pidas koos naise Elizabeth Dewelliga pruulikoda, kirjutab sõbrale, et esimesed

2. peatükk

Ärinaised: varauusaja naiste majanduselu

Varauusajast rääkides üllatab inimesi sageli see, kui palju olid naised kaasatud majapidamise majandamisse. Arvatavasti tingib üllatuse asjaolu, et 18. sajandi uue keskklassi tõusuga suurenes lõhe meeste ja naiste tegevuses – mees töötas väljaspool kodu ja naise maailm oli kodus –, varem sellist jaotust ei esinenud.

Varauusajal toimisid abikaasad sissetuleku mõttes pigem meeskonnanana ning väga sageli töötasid nad üheskoos kodust. Kuigi eeldus oli, et naise panus oli vähemväärtuslik ja tema töö alati vähem tasustatud kui mehel. Vallalistel naistel oli tööl käimine seadusega ette nähtud. 1543. aasta käsitööliste statuudi järgi võidi 12–40-aastaseid naisi kohustada tööd tegema nii, nagu kohalikud ametnikud ette nägid. Ehkki tõenäoliselt rakendati seda kohustust ainult nendel naistel, kes muutusid kogudusele majanduslikuks koormavaks. Selles peatükis tulebki juttu mõningatest ametitest ja äridest, mida varauusaja naised pidasid.

Naised tegid palgatööd lisaks oma igapäevastele kodustele majapidamistöödele. Pesunaine Mary Collier (1688–1762) tõi selle asjaolu selgelt esile 1739. aastal kirjutatud luuletuses „Naise töö“. Luuletus kirjeldab, kuidas ta võtab lapsed tööle kaasa ja kuidas päeva lõpus „tuleb kiirustada, sest kui koju jõuame, / siis uue töö eest leiame“. Põllutöölise ja pesunaisena kuulus Collier madalamasse

ühiskonnakihti. Ta kirjeldas, kuidas ta pidi tööle minema jala, ükskõik mis ilmaga, mitu tundi enne päikesetõusu.

*Kui astume vihma ja tuule käest peitu,
hoogsalt ja julgelt me töö ees ei heitu.
Me ees kõrgub kuhi linariiet peent,
mis nõuab nii jõudu kui pikka meelt.
Batist ja musliin me leedidel siin,
pitsid ja paelad, peened kui siid,
me oskuslik hool neid pesema viib.
Särgid, volangid ja narmad uhked,
varasem mood poln'd kaugelt nii rohke.
Pikki tunde siin orjame ja töötame,
korrakski päevaalgust näha ka loodame.
Raskesti tööd terve hommiku teeme,
sest aega meil kaotada üldse ei ole.*

Collier kirjeldas elavalt, kuidas tema perenaine nõudis kulude vähendamiseks pidevalt seebi ja kuuma vee kokkuhoidu, samas olid nõuded töö kvaliteedile väga kõrged. Veel kirjeldas ta, kuidas tema käed muutusid nii karedaks, et mööda sõrmi nirisesid veri ja higi. Collieri luuleread illustreerivad tõetruult madalast klassist naise tööelu. Oma sõnumi rõhutamiseks Collier muidugi üldistas. Leidub ka allikaid sellest, et mehed olid kodus abiks ning hoolitsesid näiteks naise nurgavoodis olemise ajal pere ja majapidamise eest.

Mõned naiste ametid võivad praegu tunduda kummalisena, nagu parukategija, millele viitas oma päevikus teadlane Robert Hooke (1635–1703). Ta kirjutas 1675. aasta veebruaris, et maksis Gresham College Gate'i parukanaisele 2 šillingit ja 6 penni. Parukad vajasisid palju hooldamist, neid tuli puhastada, uuesti lokki keerata ja vajadusel

3. peatükk

Laste kasvatamine imikust täiskasvanuks

Laste kasvatamine oli enamiku varauusaja naiste elus äärmiselt oluline. Kahjuks suri ligi kolmandik lapsi enne täiskasvanuks saamist, suur osa enne 5. eluaastat. Nii ei olegi ehk täiesti üllatav mõningate ajaloolaste väide, et naised ei saanud endale lubada lapsega emotsionaalse sideme tekkimist ning hoidsid nendega teatavat distantsi. Siiski on hiljem seda tõlgendust mitmel korral vaidlustatud.

Ann Hulton kaotas 29. juulil 1689. aastal vastsündinud lapse pärast sünnitust, mis oleks peaaegu ta enda elu maksuma läinud. Tema ahastus näitab hästi, kui väga aitas armastus beebi vastu leevendada sünnitamisega kaasnevaid valusid. „Oh, Aadam, Aadam! Mida oled sa teinud! Minu lohutus võeti mult veel enne tema saabumist: kas see sünnitus oli asjata?“ Ka vanemate laste surma puhul paljastas ema-isa südamevalu, kui sügav oli lein kaotatud lapse pärast.

Lady Ann Fanshawe (1625–1680) kirjeldas oma mälestustes, kuidas tema 9-aastane tütar rõugetesse suri.

22. juulil 1654, kell kolm pärastlõunal suri meie kallis ja armastatud tütar Ann Fanshawe, kelle ilu ja arukus ületasid kõiki teisi temavanuseid. Ta oli 9. ja 10. eluaasta vahel, väga pikka kasvu ja meie kallis teekaaslane ka murede korral. Ta oli viis

päeva rõugetega haigevoodis, selle aja jooksul tõi ta kuuldavale hulgaliselt tarku ja pühendunud sõnu, mis tema vanuses kõlasid kui ime. Me mõlemad oleksime tahtnud saada maetud koos temaga. Ta lebab mulla all Tankersley kirikus ja tema surm on pannud meid soovima, et saaksime siit hukatuslikust paigast lahkuda.

Nagu Lady Ann kirjutas, muserdas lein teda ja ta meest nii rängalt, et nad oleksid soovinud ühes tütrega hauda heita. Järgneval aastal sündis Annil uus tütar, kellele pandi lahkunud tütre mälestuseks samuti nimeks Ann.

Fanshawed kuulusid kõrgemasse klassi ja ilmselt saatsid nad tollase kombe järgi mõned oma lapsed teiste perede juurde õppima. Poisid saadeti enamasti kõrgemast seisusest aadlike juurde, et tagada neile hea haridus ja patroon tulevikuks. Sama tehti ka tüdrukutega ja juhul kui neid peeti sobilikuks, oli lastel alates 14. eluaastast võimalik teenida õukonnas. Lady Elizabeth Delavali poolvend ja kuninga nõbu korraldas nii, et Elizabeth sai 14-aastaselt õppima Charles II naise Henrietta Maria saatjaskonda. Elizabethi puhul osutus see aga valesammuks, kuna õukonna sära ajas tal pea segi ning ta sattus suurtesse võlgadesse.

Tolleaegsest pereelust annavad aimu emale või abikaasale saadetud kirjad, milles naised räägivad lastest. Näiteks kirjeldas Lady Elizabeth Hervey oma mehele, kuidas ta koos tütardega mõnusalt voodis kuuma kakaod jõi. Lady Brilliana Harley kirjutas sageli oma parlamendis töötavale mehele, et hoida teda kursis nende pereelu ja laste tegemistega. Ta kirjeldas detailselt kodust elu ja ühes 1627. aasta kirjas mainis ta, et saatis mehele sama postipakiga põldpüüpiruka, ning andis teada: „Jumalale tänu, et Ned ja Robin on terved. Ned küsib iga päev sinu järele ja ütleb, et sa tuled homme.“

5. peatükk

Naised ja riietus

Riietus on üks peamisi viise enda esitlemiseks maailmale. Eri-
neva ühiskondliku positsiooniga inimestele on mood alati
olnud erisuguse tähendusega. Ühiskonna tippu kuulunud
Elizabeth I-l, oli umbes 3000 kleiti, samas kui mõnel tema alamal,
lihtsal naisel oli üks, heal juhul kaks kleiti.

Satiiriline poem „*Mundus muliebris* ehk daamide riietusruum“
(1690), mille autoriks peetakse kroonik Johni tütart Mary Evelyni
(1665–1685), viskas koomiliste liialdustega nalja noore pruudi rõiva-
vajaduste üle. Samas pakub see ka head ülevaadet 17. sajandi lõpu
kõrgemast seisusest naise riietusest, mida oli vaja abielunaise elu alus-
tamiseks. Veimevakk on suur ja sisaldab:

- musta siidkleiti,
- tikitud pihikut,
- 4 pikka alusseelikut,
- 4 lühikest alusseelikut,
- 3 keepi,
- 12 kitlit,
- 12 kitlit öösärkidena, palistatud Flandria pitsiga,
- 2 vesti hommikul kandmiseks,
- 3 paari pihikuid (tikitud) koos lühikese alusseelikuga,
- kingi,
- susse,
- põlvsukki ja sukapaelu,

9. peatükk

Sünnitus

Lapse sünniga seoses valdavad naisi sageli vastandlikud tunded: elevus ja rõõm uue pereliikme lisandumise üle, kuid samal ajal ka ärevus eelseisva sünnituse pärast. Sünnitamine on raske ja sageli valulik protsess.

Paljud sünnitanud naised suudavad kindlasti mõista 17. sajandil elanud üheksa lapse ema, Yorkshire'i aadlinaist Alice Thorntonit, kes võrdles sünnitusvalu olemisega keskaegsel piinapingil, kus venitati vangi ihuliikmeid. Thornton meenutas selliselt oma viienda lapse sündi sajandi keskel, kuid sarnast metafoori on kasutatud sageli, näiteks ka Jane Sharpi 1671. aasta ämmaemanda käsiraamatus.

Siinses peatükis vaadeldakse, kuidas varauusaja naised valmis-tusid sünnituseks ja kuidas nad seda kogesid. Üsna palju teavet on pärit Jane Sharpi raamatust, kuna tegemist oli ämmaemandaks õppivatele naistele mõeldud käsiraamatuga, mille eesmärk oli üht-lasi vältida, et kogenematud ämmaemandad ei järgiks eksiarvamusi või valeteavet. Raamat pealkirjaga „Kõik, mida me teame ämma-emandad kunstist“ võttis üle paljude meditsiiniautorite ja arstide, näiteks Daniel Sennerti ja Nicholas Culpeperi kirjutistes öeldu, kuid mitte sõna-sõnalt. Sageli täiendas või parandas Sharp neid, tuginedes oma 30-aastasele ämmaemanda kogemusele.

Jane Sharp oli esimene naisautor, kelle selleteemaline raamat inglise keeles avaldati. Ebatavalisel kombel avaldub sellega naise

muuta või sageli ka lihtsalt sünnituseni edasi lükata. Rasedus pidi kindlasti olema selles faasis, kus lapse liigutused on tuntavad ja teda võis seetõttu hingega elusolendiks pidada. Sageli võidi emale pärast sünnitust lapse tõttu armu anda. Süüalune mees võidi tema enda palvel surmanuhtluse asemel aga sundasumisele saata.

Nagu raamatus korduvalt välja toodud, valitses varauusaja inglise ühiskonna südames religioon ja usk Jumalasse. Kohtuprotokollides esines korduvalt väide, et kaebealune polnud kuriteo sooritamise ajal „jumalakartlik“, vaid teda „ärgitas ja ahvatles saatanlik mõju“. Selline väide võib praegu veidralt kõlada, kuid tol ajal oli see täiesti tavaline.

Reetmine

Kuritegu, mida karistati eranditult surmanuhtlusega, oli oma mehe tapmine. Seda nimetati reetmiseks, kuna meest peeti naise valitsejaks. Täpselt nagu kuningas oli riigivalitseja ja temavastast kuritegu peeti riigireetmiseks, nii oli ka mehevastane kuritegu reetmine, ehkki kergemal kujul. Reetmist karistati tuleriidal põletamisega.

Üks naine, kes sellise kuriteo eest 1675. aasta juulis süüdi mõisteti, oli Elizabeth Lylliman. Oma kohtuprotsessi päeval oli Elizabeth ainuke vang, kes kästi tuhaks põletada. Kuriteo sooritamiseni viiv stseen oli silmnähtavalt kodune. Lyllimanid elasid Goodman Fieldsis Kesk-Londonis. Oma surmapäeva õhtul oli härra Lylliman ostnud õhtusöögiks tüki kuivatatud makrelli ja laenas kala rookimiseks noa kingsepalt, kelle töökoda asus nende maja kõrval. Kuni kala tulel podises, pussitas Elizabeth oma meest laenatud noaga südamesse. Olles suremas, hüüdis mees meistrit, kes tunnistas hiljem, et härra Lylliman oli naist korduvalt oma ründajaks nimetanud. Kohus võttis seda tõendusmaterjali arvesse ja mõistis Elizabeth Lyllimani süüdi, vaatamata tema mahasalgamisele.

Ühe teise reetmisjuhtumi puhul tunnistas umbes 50-aastane prantslanna Mary Aubry ennast 1688. aasta veebruaris süüdi abikaasa Dennise sukapaelaga kägistamises. Kohtuprotsessis tuli kasutada tõlgi abi, kuid üsna kiiresti sai selgeks, et Mary oli juba mõnda aega õnnetu olnud ja öelnud, et ühel päeval tapab oma abikaasa. Dennis oli tol hommikul kell viis koju jõudes väga purjus ja Mary kasutas võimalust, et ta tappa. Pärast mehe tapmist polnud Mary kindel, kuidas surnukehast vabaneda. Ta jooksis kutsuma oma poega, kes töötas teenrina ühe härra Dubois' juures.

Poeg aitas oma kasuisa (keda kohtus nimetati tema äiaks, mis oli kasuvanema puhul 17. sajandil tavaline) tükeldada ja tükid avalikku käimlasse visata. Kohtuprotokoll kirjeldas, kuidas „ta raius maha jalad ja käed ning viskas need Savoy käimlasse, samuti reied, ja tassis torso ühte Parker's Lane'i avalikku kohta, mässis pea riidetüki sisse ja heitis keha avalikku käimlasse.“

Kui surnukeha leiti, tuvastati Dennis Aubry üsna kiiresti tema käel oleva märgi järgi ja ta naine tunnistas süü üles. Hoolimata üles-tunnistusest mõisteti Mary tulesurma, kuid tema poeg ja ka teised mehed, kes tema abistamises ja kuritööle õhutamises kohtusse anti, vabastati kas edasise seaduskuuleka käitumise tingimusel või mõisteti täiesti õigeks. Protokollis on kirjas ainult see, et naisele määrati karistus, mitte aga järgnevad sündmused.

Imiku tapmine ja sünni varjamine

Järgmine kuritegu, mille eest naise kohtusse anti, oli imiku ehk alla aastase lapse tapmine, millest sai surmanuhtlusega karistatav kuritegu 1624. aastal. Old Bailey protokollid näitavad, et aastatel 1674–1740 oli selliseid juhtumeid Suur-Londoni haldusüksuses 135, umbes kaks juhtumit aastas. Kohtusse antud naise koheldi tihtipeale heasoovlikult, mis läheb ehk paljude nägemusega tollest perioodist vastuollu.